

Profesinis lavinimas Lietuvoje XX a. pradžioje: tarp visuomenės poreikių ir žmogaus galimybių

Olga Mastianica

Lietuvos istorijos institutas, XIX a. istorijos skyrius, Kražių g. 5, Vilnius,
el. p. mastianica@gmail.com

Anotacija. Straipsnyje, remiantis esama istoriografija ir XIX a. pabaigos – XX a. pradžios šaltiniais (statistika, periodine spauda, edukacine literatūra), ypatingas dėmesys kreipiamas į tuos profesinio švietimo problemos aspektus, kurie sulaukė mažesnio tyrinėtojų dėmesio. Pirmiausia, remiantis šaltiniais, atskleidžiančiais profesinių mokyklų mokinių socialinę kilmę, siekiama išsiaiškinti, kaip kito atskirų socialinių grupių požiūris į profesinį išsilavinimą XX a. pradžioje, kurias profesijas dažniau pasirinkdavo viena arba kita socialinė grupė. Straipsnyje taip pat nagrinėjama, kokias profesines veiklos galimybes kūrė įvairios visuomeninės organizacijos, kai po 1905 m. jos galėjo labiau išreikšti ir realizuoti savo poreikius. Atskirai analizuojama, kodėl, kaip ir kokiomis kryptimis vyko profesinis orientavimas to meto jaunimui skirtoje periodinėje spaudoje lietuvių ir lenkų kalbomis.

Esminiai žodžiai: profesinis lavinimas, socialinė politika, socialinės grupės.

Abstract. At the beginning of Twentieth Century in the field of vocational training we can notice new tendencies. Firstly, vocational training is assessed as one of the most important tools to take root in a emerging modern society and to gain a solid social status. After 1905 wide spectrum of societal organizations – from municipal institutions to charitable societies began to care of the new possibilities of vocational training. Secondly, vocational training had lost its significance as a mark of the one exceptional social group, because the institutions of vocational training connected the representatives from different social groups.

Keywords: vocational training, social politics, social groups.

Įvadas

XIX a. išsilavinimas jau nereiškė vienos ar kitos socialinės grupės išskirtinumo. Bendrojo ir profesinio išsilavinimo, suteikiančio individui galimybę įsitvirtinti modernėjančioje visuomenėje, leidžiančio keisti socialinę padėtį, pradėjo siekti visos visuomenės grupės. Modernizacijos sąlygomis techniniu ir technologiniu požiūriais vis sudėtingėjanti gamyba taip pat reikalavo profesinio pasirengimo. Visuomenės nariai privalėjo būti mobilūs, pasirengę pakeisti vienas kitą, turėti tą patį bendrąjį ir profesinį išsilavinimą. Profesinio švietimo sistema jau jungė skirtingų socialinių grupių atstovus į vieną grupę, kurios nariai buvo susieti bendra veikla, bendra profesine kvalifikacija, bendrais interesais, o ne bendra socialine kilme.

Rusijos imperijoje esminės reformos profesinio švietimo srityje prasidėjo XIX a. dešimtajame dešimtmetyje. 1883 m. prie Liaudies švietimo ministerijos, kuriai tuo metu buvo galutinai perduota profesinių mokyklų priežiūra, buvo sudarytas atskiras Techninio ir profesinio švietimo skyrius. Po metų šis skyrius parengė *Bendrojo pramoninio švietimo Rusijos imperijoje projektą* (*Общий проект промышленного образования в Российской империи*), o 1889 m. – vidurinių ir žemesnių techninių bei amatų mokyklų veiklos planą, kuris buvo apsvarstytas pirmajame Rusijos imperijoje techninio ir profesinio švietimo suvažiavime. 1888 m. *Bendrajame pramoninio švietimo Rusijos imperijos projekte* buvo numatyta steigti trijų rūšių profesines mokyklas: vidurines technines, žemesniąsias technines ir amatų mokyklas. Vidurinės techninės mokyklos turėjo rengti technikus ir inžinierių padėjėjus, į šias mokyklas buvo priimami berniukai, baigę penkias realinės mokyklos klases. Trijų klasių žemesniosios techninės mokyklos teikė meistro, mechaniko ir mašinisto kvalifikaciją. Stoti į amatų mokyklas galėjo berniukai, baigę dviejų klasių pradinę mokyklą. Amatų mokyklų absolventai jau buvo aukštos kvalifikacijos darbininkai, kurie vėliau galėjo eiti meistro pareigas. 1895 m. Rusijos imperijoje atsirado naujo tipo profesinių mokyklų: amatų mokinių mokyklų (*школы ремесленных учеников*), žemesniųjų amatų mokyklų, amatų ir techninės dirbtuvių. Be to, nuo 1903 m. pradėtos steigti amatų klasės ir skyriai prie valstybinių pradinių mokyklų. Paprastai šiose mokyklose buvo suteikiama staliaus, šaltkalvio, batsiuvio ir siuvėjo kvalifikacija¹. XX a. pradžioje vis aktyvesnės taip pat tapo visuomeninės organizacijos, kurios steigė ūkio, amatų, komercijos mokyklas. Vadinamajame Šiaurės vakarų krašte visuomenės iniciatyva galėjo pasireikšti vien viduriniojo² ir žemesniojo profesinio išsilavinimo srityse. Tačiau po 1905 m. profesiniu išsilavinimu vis aktyviau pradėjo rūpintis miestų savivaldos institucijos, besisteigiančios visuomeninės organizacijos, naujų socialinių

¹ КУЗЬМИН, Николай. *Нижнее и среднее специальное образование в дореволюционной России*. Челябинск, 1971, с. 52–65.

² XX a. pradžioje skirtingos tautinės grupės parengė aukštosios mokyklos Šiaurės vakarų krašte projektus. Tačiau nė vienas projektas nebuvo įgyvendintas. Plg. žr.: STALIŪNAS, Darius. *Visuomenė be universiteto? (Aukštosios mokyklos atkūrimo problema Lietuvoje: XIX a. viduryje – XX a. pradžia)*. Vilnius: LII leidykla, 2000.

grupių – inteligentijos ir buržuazijos – atstovai. Intensyvus profesinių mokyklų, kursų, paskaitų organizavimas taip pat rodė, kad visuomenė kėlė naujus uždavinius, koks turi būti profesinis išsilavinimas.

Profesinio švietimo sistemos raidai Lietuvoje skirta nemažai mokslinių tyrimų: nagrinėtos valdžios reformos šioje srityje, išskirti profesinių mokyklų tipai, aptarta atskirų profesinių mokyklų veikla³. Šiame straipsnyje, remiantis esama istoriografija ir XIX a. pabaigos – XX a. pradžios šaltiniais (statistika, periodine spauda, edukacine literatūra), ypatingas dėmesys kreipiamas į tuos profesinio švietimo problemos aspektus, kurie sulaukė mažesnio tyrinėtojų dėmesio. Pirmiausia, remiantis šaltiniais, atskleidžiančiais profesinių mokyklų mokinių socialinę kilmę⁴, siekiama išsiaiškinti, kaip kito atskirų socialinių grupių požiūris į profesinį išsilavinimą XX a. pradžioje, kurias profesijas dažniau pasirinkdavo viena arba kita socialinė grupė. Straipsnyje taip pat nagrinėjama, kokias profesines veiklos galimybes kūrė įvairios visuomeninės organizacijos, kai po 1905 m. jos galėjo labiau išreikšti bei realizuoti savo poreikius. Atskirai analizuojama, kodėl, kaip ir kokiomis kryptimis vyko profesinis orientavimas to meto jaunimui skirtoje periodinėje spaudoje lietuvių ir lenkų kalbomis.

Socialinė kilmė ir profesinis išsilavinimas

Besikeičiantį visuomenės požiūrį į profesinį išsilavinimą rodo XIX a. statistika. Jau pirmasis visuotinis Rusijos imperijos gyventojų surašymas (1897 m.), kuriame atsispindėjo gyventojų ne tik bendrojo, bet ir profesinio išsilavinimo lygis⁵, aiškiai rodė, kad profesinė kvalifikacija, įgyjama specialiosiose mokslo įstaigose, buvo svarbi visoms socialinėms grupėms. XIX a. pabaigoje aukštąjį ir profesinį vidurinį išsilavinimą turėjo (o iš esmės

³ Dėkoju dr. Redai Griškaitei už galimybę atliekant tyrimą pasinaudoti rankraščiu „Žemesnysis ir vidurinysis specialus mokslas“. Iki šiol profesinio išsilavinimo raidą Lietuvoje XIX a. plačiausiai aptarė Arnoldas Endzinas. Plg. žr.: ENDZINAS, Arnoldas. *Specialiojo mokslo raidos Lietuvoje bruožai*, d. 1. Vilnius: Lietuvos TSR aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerija, 1974; GRIŠKAITĖ, Reda. *Žemesnysis ir vidurinysis specialus mokslas* [rankraštis, tekstas parengtas monografijai „Lietuvos istorija. Devynioliktas amžius“].

⁴ Mokslinėje literatūroje profesinių mokyklų auklėtinių socialinės sudėties rodikliai paprastai pristatomi kaip kontekstinis dalykas, kai nagrinėjama vienos arba kitos profesinės mokyklos veikla; bet šie rodikliai nėra atskiro tyrimo objektas. Būtina pastebėti, kad po 1905 m. profesinių mokyklų veiklos ataskaitose nebuvo privaloma įrašyti informacijos apie profesinių mokyklų mokinių etnokonfesinę priklausomybę ir socialinę kilmę. Todėl profesinių mokyklų absolventų socialinę kilmę galima nustatyti tik remiantis paskirais duomenimis.

⁵ Remdamasi surašymo duomenimis Rusijos imperijos valdžia siekė įvertinti profesionalizacijos įtaką visuomenės socialinės struktūros pokyčiams. Tačiau kompleksiški profesionalizacijos tyrimai nebuvo atlikti. Surašymas nepateikė duomenų apie specialiąsias mokslo įstaigas, kuriose šalia profesinės kvalifikacijos buvo teikiamas pradinis išsilavinimas. XIX a. pabaigoje būtent šių mokyklų buvo daugiausia. Surašymo metu buvo tik nustatyta, kuri vieno arba kito luomo (vyrų ir moterų) dalis baigė universitetus, vidurinių mokyklų lygio mokymo įstaigas, teikusias profesinę kvalifikaciją.

ir galėjo įsigyti) labai nedidelė miestiečių ir valstiečių dalis⁶. Tačiau tokio pobūdžio išsilavinimo poreikis, kaip rodo surašymo duomenys, vis labiau stiprėjo tarp minėtų socialinių grupių atstovų. Pavyzdžiui, tuo metu aktyviau įgyti aukštąjį arba vidurinį profesinį išsilavinimą siekė 20–29 metų amžiaus miestiečiai ir valstiečiai nei 30–39 metų amžiaus grupės miestiečiai ir valstiečiai⁷.

XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje kito gimnazijų ir realinių mokyklų mokinių socialinė sudėtis. Vidurinį išsilavinimą ir eventualią galimybę turėti aukštojo mokslo diplomą vis labiau siekė ne tik miestiečiai, bet ir valstiečiai. 1897 m. Vilniaus švietimo apygardos (toliau – VŠA) gimnazijose miestiečiai sudarė 27,7 proc. mokinių, valstiečiai – 7,4 proc.⁸, o 1914 m. gimnazijose miestiečiai sudarė 33 proc. bendro besimokiusiųjų skaičiaus, valstiečiai – 18 proc.⁹ Realinėse mokyklose, kuriose mokslas buvo suskirstytas į bendrojo ir specialiojo lavinimo¹⁰, dar sparčiau augo skaičius mokinių, kilusių iš valstiečių šeimų. 1897 m. VŠA realinėse mokyklose, kurias baigę galėjo stoti į aukštąsias technikos bei žemės ūkio mokyklas, mokėsi 35,9 proc. miestiečių ir 11,7 proc. valstiečių¹¹, 1914 m. atitinkamai – 35,3 proc. miestiečių ir 26,7 proc. valstiečių¹².

1900 m. Vilniuje buvo įsteigta vienintelė Šiaurės vakarų krašte Vilniaus vidurinė chemijos-technikos mokykla (*Виленское среднее химико-техническое училище*), kurios absolventams buvo suteikiamas techniko, t. y. „tiesioginio inžinierių ir kitų aukštesniųjų pramonės įmonių vadovų padėjėjo“, vardas¹³. Pagrindinis tokių mokymo įstaigų uždavinys buvo parengti darbuotojus pramonės ir transporto įmonėms. Prašymą steigti tokią mokyklą Vilniaus miesto dūma Liaudies švietimo ministerijai įteikė jau 1880 m., tačiau

⁶ Surašymo metu buvo labiau fiksuojami tradiciniai atskirų socialinių grupių prioritetai profesinio išsilavinimo atžvilgiu, o ne šių prioritetų kaita. Bajorija labiau vertino specialųjį aukštąjį nei specialųjį vidurinį išsilavinimą, miestiečiams buvo labiau prieinamas specialusis vidurinis nei specialusis aukštasis išsilavinimas. Tik retas valstietis turėjo specialųjį vidurinį arba aukštąjį išsilavinimą.

⁷ MASTIANICA, Olga. Lietuvos visuomenės profesionalėjimo kryptys (pagal 1897 m. visuotinį Rusijos imperijos gyventojų surašymą). *Lituanistica*, 2014, Vol. 60, t. 4, p. 225–237.

⁸ *Отчет по управлению Виленским учебным округом за 1897 гражданский год*. Вильна: губернская типография, 1897, с. 36.

⁹ *Отчет по управлению Виленским учебным округом за 1914 гражданский год*. Вильна: губернская типография, 1914, с. 18, 46.

¹⁰ Realinių mokyklų 5–6 klasėse mokymas buvo suskirstytas į pagrindinį bendrojo lavinimo ir komercinį skyrius, o papildomoje 7 klasėje – dar į pagrindinį bendrojo lavinimo ir mechanikos-technikos bei chemijos-technikos skyrius. Realinėse mokyklose buvo išplėstas matematikos bei fizikos mokymo turinys, buvo mokoma gamtos mokslų ir daugiau dėmesio skiriama techniniam piešimui ir braižybai.

¹¹ *Отчет по управлению Виленским учебным округом за 1897 гражданский год*. Вильна: губернская типография, 1897, с. 36.

¹² *Отчет по управлению Виленским учебным округом за 1914 гражданский год*. Вильна: губернская типография, 1914, с. 18, 46.

¹³ Specialųjį mokslą šioje mokykloje sudarė chemija, mechanika, architektūros pagrindai, gamybinė mechanika, cheminė technologija, techninė braižyba, komercinė geografija, sąskaityba, mašinų technologija, techninė braižyba, komercinė geografija, teisės pagrindai, braižyba, piešimas, fizika, matematika. Mokslas buvo grindžiamas praktiniu gamybiniu mokymu laboratorijose, kabinetuose, mokomojoje dirbtuvėje ir Vilniaus Gordono garinėje lėntpūvėje. Plg. žr.: GRIŠKAITĖ, Reda. Žemesnysis ir vidurinis specialus mokslas [rankraštis, tekstas parengtas monografijai „Lietuvos istorija. Devynioliktas amžius“].

palankus sprendimas buvo priimtas tik 1899 m. Svarbu pastebėti, kad Vilniaus miesto dūma, iš dalies finansavusi šios mokyklos veiklą, siekė atsižvelgti į skirtingų socialinių grupių poreikius. Todėl prie Vilniaus vidurinės chemijos-technikos mokyklos buvo įsteigti praktinių žinių kursai suaugusiesiems (*Пушкинские вечерние курсы практических знаний*), kuriuose buvo mokoma mechanikos, fizikos, metalų technologijos, fabrikinės sąskaitybos, studijuojamas prekių mokslas, chemijos ir prekybos sąskaityba. 1909 m. šie vakariniai kursai buvo reorganizuoti į paruošiamąjį komercinį ir elektromontažinį skyrių. 1903 m. prie Vilniaus vidurinės chemijos-technikos mokyklos taip pat buvo įsteigta žemesnioji amatų mokykla (*Низшая ремесленная школа*) su šaltkalvių ir elektromonterių skyriais¹⁴.

Šis mokyklų kompleksas buvo populiarus ne vien tarp Vilniaus ir Vilniaus gubernijos gyventojų¹⁵ – mokslą jose vis dažniau pasirinkdavo miestiečių ir valstiečių kilmės asmenys. 1906 m. Vilniaus vidurinėje chemijos-technikos mokykloje 42,3 proc. mokinių sudarė bajorai, 34,7 proc. – miestiečiai, 18,4 proc. – valstiečiai¹⁶. 1910 m. šioje mokykloje mokėsi 26,6 proc. mokinių, kilusių iš bajorų šeimų, 37,3 proc. – iš miestiečių ir net 36 proc. – iš valstiečių¹⁷. Tačiau didesnis besimokiusiųjų valstiečių skaičius vis dėlto buvo žemesniojoje amatų mokykloje, kuri, kaip minėta, rengė šaltkalvius ir elektromonterius. 1906 m. šioje mokykloje mokėsi 7 bajorai, 23 miestiečiai ir 24 valstiečiai; 1909 m. – 8 bajorai, 17 miestiečių ir 32 valstiečiai¹⁸. Be to, nemaža dalis valstiečių, baigusių žemesniąją amatų mokyklą, sėkmingai įsidarbino valstybinėse ir privačiose pramonės įmonėse, o po trejų metų darbo praktikos gaudavo meistro liudijimą¹⁹.

Žydų kilmės asmenų galimybės mokytis Vilniaus vidurinėje chemijos-technikos mokykloje buvo apribotos: 1904 m. šioje mokykloje taip pat buvo pritaikyta 10 procentinė

¹⁴ Plg. žr.: GRIŠKAITE, Reda. Žemesnysis ir vidurinysis specialus mokslas [rankraštis, tekstas parengtas monografijai „Lietuvos istorija. Devynioliktas amžius“]

¹⁵ Pavyzdžiui, 1903 m. Vilniaus vidurinę chemijos-technikos mokyklą baigė 19 asmenų, iš kurių 5 buvo kilę iš Vilniaus gubernijos, 4 – iš Minsko gubernijos, 4 – iš Gardino gubernijos, 3 – iš Mogiliavo gubernijos, 2 – iš Kuršo gubernijos, 1 – iš Pskovo gubernijos. 1911 m. mokslus Vilniaus vidurinėje chemijos-technikos mokykloje baigė asmenys, kilę iš Kauno, Vitebsko, Podolės, Poltavos, Černigovo gubernijų. 1912 m. taip pat buvo mokinių, kilusių iš Suvalkų ir Sedleco gubernijų. Plg. žr.: Mokinių, 1903 m. baigusių Vilniaus vidurinę chemijos-technikos mokyklą, atestatai. *LVIA*, f. 659, ap. 1, b. 159, l. 1–5; Mokinių, 1911 m. baigusių Vilniaus vidurinę chemijos-technikos mokyklą, atestatai. *LVIA*, f. 659, ap. 1, b. 135, l. 1–5; Mokinių, 1912 m. baigusių Vilniaus vidurinę chemijos-technikos mokyklą, atestatai. *LVIA*, f. 659, ap. 1, b. 93, l. 77.

¹⁶ Материалы к народному образованию в Виленской губернии к 1 января 1906 года. *Памятная книжка Виленской губернии на 1907 год*. Вильна: губернская типография, 1907, с. 22.

¹⁷ Материалы к народному образованию в Виленской губернии к 1 января 1910 года. Из: *Памятная книжка Виленской губернии на 1911 год*. Вильна: губернская типография, 1911, с. 22.

¹⁸ ENDZINAS, Arnoldas. *Specialiojo mokslo raidos Lietuvoje bruožai*, d. 1. Vilnius: Lietuvos TSR aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerija, 1974, p. 185.

¹⁹ Pavyzdžiui, žemesniosios amatų mokyklos absolventai įsidarbino: Josifas Nemiro – Tiškevičių gamykloje mechaninių dirbtuvių skyriaus vedėju, Stanislovas Blusas – Zabaikalės geležinkelyje, Viktoras Žegždrinas – vagonų dirbtuvėse Kaune, Aleksandras Lukaševičius – Vilniaus ventiliacijos ir šildymo techniniame biure. Plg. žr.: Dokumentai asmenų, siekusių įgyti meistro liudijimą. *LVIA*, f. 659, ap. 1, b. 117, l. 1–18.

norma žydams²⁰. Todėl žydų bendruomenė ieškojo galimybių organizuoti panašaus profilio profesinį švietimą. 1908 m. Vilniuje buvo įsteigta žydų amatų mokykla (*Виленское еврейское ремесленное училище*), kurioje taip pat buvo mokoma šaltkalvio-kalvio, šaltkalvio-baldžiaus ir medžio drožybos amatų. Vilniaus pirklių bendruomenė, kurios daugumą sudarė žydų kilmės asmenys, taip pat rėmė 1901 m. Vilniuje²¹ įsteigtą septynių klasių (vėliau aštuonių klasių) berniukų komercijos mokyklą (*Виленское семиклассное коммерческое училище / Виленское восьмиклассное коммерческое училище / Виленское коммерческое училище*)²². 1902 m. Vilniaus pirklių bendruomenės iniciatyva prie komercijos mokyklos buvo atidaryta prekybos mokykla (*Виленская торговая школа*), į kurią pirmiausia buvo priimami vaikai tų asmenų, kurie mokėjo verslo mokėstį²³. Po metų – 1903 m. – prie Vilniaus prekybos mokyklos buvo atidaryti prekybos kursai, skirti asmenims, kurie dirbo prekybos ir pramonės įmonėse bei turėjo pradinį komercijos srities išsilavinimą²⁴. Šis mokyklų kompleksas, mokinių etnokonfesinės ir socialinės sudėties rodikliai akivaizdžiai rodo, kad XX a. pradžioje Vilniaus žydų bendruomenė vis labiau pradėjo įtvirtinti savo pozicijas prekybos, o iš dalies ir pramonės srityse, remdama atitinkamų profesinių mokyklų veiklą.

Jau nuo pirmųjų mokyklos veiklos metų pusę besimokiusiųjų, o po 1904 m. daugumą mokinių sudarė žydų kilmės berniukai²⁵, kurių tėvai dirbo prekybos ir pramonės srityse²⁶. Vilniaus berniukų komercijos mokyklos baigimo atestatas leido įsidarbinti valstybinėse

²⁰ Švietimo ministerijos 1886 m. birželio 10 d. priimtas potvarkis dėl procentinės normos įvedimo vidurinėse mokyklose 1904 m. spalio 11 d. buvo pritaikytas Vilniaus vidurinei chemijos-technikos mokyklai. Plg. žr.: Švietimo ministerijos 1904 m. spalio 11 d. nurodymas Vilniaus švietimo apygardos globėjui dėl procentinės normos įvedimo Vilniaus vidurinėje chemijos-technikos mokykloje. *LVIA*, f. 659, ap. 1, b. 28, l. 5.

²¹ 1909 m. Kauno komercinio lavinimo skaidos draugija (*Ковенское общество распространения коммерческого образования*) Kaune taip pat atidarė vidurinę komercijos mokyklą.

²² Pagrindiniai naujosios mokyklos iniciatoriai ir rėmėjai buvo būtent Vilniaus pirkliai. Vilniaus komercijos mokykla veikė pagal bendrą visai imperijai patvirtintą šių mokslo įstaigų, kurių pagrindinis uždavinys buvo suteikti ir vidurinį, ir specialųjį mokslą, mokymo programą. Specialųjį kursą sudarė komercinė aritmetika, buhalterija, komercinė korespondencija užsienio kalba, prekių mokslas, komercinė geografija ir statistika. Svarbią mokymo programos dalį sudarė pažintinės ekskursijos ne tik į muziejus, bet ir į Vilniaus pramonės įmones ir kitas įstaigas – elektros, telefono, telegrafo, meteorologijos stotis. Plg. žr.: GRIŠKAITĖ, Reda. Žemesnysis ir vidurinis specialus mokslas [rankraštis, tekstas parengtas monografijai „Lietuvos istorija. Devynioliktas amžius“].

²³ Vilniaus trijų klasių prekybos mokyklos veiklos nuostatai. *LVIA*, f. 573, ap. 2, b. 9, l. 1–3.

²⁴ Prekybos klasių prie Vilniaus prekybos mokyklos veiklos nuostatai. *LVIA*, f. 573, ap. 2, b. 16, l. 1–3.

²⁵ 1902 m. mokykloje mokėsi 190 žydų ir 167 krikščionys; 1903 m. atitinkamai – 252 žydai ir 214 krikščionių; 1904 m. – 312 ir 230; 1905 m. – 406 ir 235; 1906 m. – 368 ir 212; 1907 m. – 318 ir 176; 1908 m. – 360 ir 213. Apskaičiuota pagal: Mokinių pasiskirstymas pagal konfesinę sudėtį Vilniaus komercijos mokykloje. *LVIA*, f. 573, ap. 2, b. 36, l. 32.

²⁶ Pavyzdžiui, 1908 m. m. prekybos ir pramonės srityse dirbo 64,5 proc. mokinių tėvų, valstybės tarnybos ir laisvųjų profesijų atstovais buvo 19,1 proc. tėvų, amatininkais – 1,3 proc., žemės ūkyje dirbo 11,9 proc. mokinių tėvų. Apskaičiuota pagal: *Первое десятилетие Виленского восьмиклассного коммерческого училища, учрежденного в память столетия со дня рождения А. С. Пушкина 14 ноября 1901 г. – 14 ноября 1911 г.* Вильна: типография «Артель печатного дела», 1912, с. 86–87.

įstaigose ir gauti aukštąjį išsilavinimą²⁷. Šia galimybe pasinaudodavo nemažai komercijos mokyklos absolventų²⁸. Be to, dauguma jų planavo, kaip ir jų tėvai, dirbti prekybos ir pramonės srityse. Vilniaus komercijos mokyklos auklėtiniai dažniausiai pasirinkdavo studijas Kijevo komercijos institute, Sankt Peterburgo politechnikos institute, Rygos arba Varšuvos politechnikos institutuose²⁹. Tik pavieniai asmenys siekė dirbti medicinos arba žemės ūkio srityse³⁰.

Po 1909 m. mokinių etnokonfesinė ir socialinė sudėtis Vilniaus komercijos mokykloje turėjo keistis. 1908 m. rugpjūčio 19 d. Ministrų taryba patvirtino etnokonfesiniu kriterijumi paremtą *numerus clausus*. 1909 m. *numerus clausus* buvo pritaikytas privačioms mokymo įstaigoms, o 1911 m. – eksternams³¹. Vilniaus komercijos mokyklos globėjų taryba, kurios nariais buvo žydų kilmės stambios prekybos ir pramonės atstovai, siekė apginti savo interesus. Tačiau Prekybos ir pramonės ministerija atsisakė atidėti Ministrų Tarybos nutarimą iki 1913 m. arba padidinti procentinę normą iki 15 proc., kaip to prašė žydų bendruomenės atstovai³².

Žydai taip pat nebuvo priimami į 1879 m. įsteigtą Vilniaus geležinkeliečių mokyklą (*Виленское техническое железнодорожное училище*), kurios absolventai įgydavo geležinkelio kelio meistrų, technikų, stočių budėtojų specialybes. Be to, šios mokyklos dirbtuvėse buvo papildomai mokoma staliaus, šaltkalvio, šaltkalvio-surinkėjo, statybininko, dailidės darbų. 1904 m. duomenimis, net 50 Vilniaus geležinkeliečių mokykloje besimokiusių jaunuolių buvo kilę iš valstiečių, 37 – iš miestiečių, 9 – iš žemesniųjų valdininkų, 5 – iš bajorų, vienas buvo pirklio sūnus. Iš jų net 75 buvo stačiatikiai, 25 – katalikai, 4 – evangelikai liuteronai³³. 1909 m. Vilniaus geležinkeliečių mokyklos mokinių konfesinė ir socialinė sudėtis buvo panaši. Tais metais 62 mokiniai buvo stačiatikiai, 18 išpažino katalikų tikėjimą, 4 – evangelikų liuteronų tikėjimą. Iš jų net 50 asmenų buvo valstiečiai, 21 – miestietis, 5 – iš pirklių šeimų ir 8 – bajorai. Be to, visų besimokiusiųjų tėvai dirbo geležinkelio aptarnavimo srityje: dauguma – 53 – buvo stočių budėtojai,

²⁷ Baigusiesiems mokslus Vilniaus komercijos mokykloje suteikdavo garbės piliečio ir komercijos kandidato vardą. Jeigu pagal savo socialinę kilmę absolventas neturėjo teisės į valstybės tarnybą, ši teise buvo suteikiama po dešimties metų darbo praktikos prekybos įmonėje. Vilniaus komercijos mokyklos baigimo atestatas buvo prilygintas realinių mokyklų atestatui, kas suteikdavo galimybę stoti į aukštąją mokyklą.

²⁸ Pavyzdžiui, 1907 m. iš 39 baigusiujų Vilniaus komercijos mokyklą net 23 asmenys ketino stoti į aukštąsias mokyklas, iš 1909 m. 46 baigusiujų – 27 asmenys. Apskaičiuota pagal: *Первое десятилетие Виленского восьмиклассного коммерческого училища, учрежденного в память столетия со дня рождения А. С. Пушкина 14 ноября 1901 г. – 14 ноября 1911 г.* Вильна: типография «Артель печатного дела», 1912, с. 86–87.

²⁹ Šiek tiek rečiau buvo pasirenkamas mokslas Sankt Peterburgo ir Maskvos technologijos institutuose, Charkovo technologijos ir politechnikos institutuose.

³⁰ Paprastai medicinos ir žemės ūkio studijos buvo pasirenkamos Varšuvoje arba Sankt Peterburge.

³¹ Plg. žr.: STALIŪNAS, Darius. *Visuomenė be universiteto? (Aukštosios mokyklos atkūrimo problema Lietuvoje: XIX a. vidury – XX a. pradžia)*. Vilnius: LII leidykla, 2000, p. 152.

³² Prekybos ir pramonės ministerijos raštas Vilniaus komercijos mokyklos globėjų tarybai 1910 m. rugpjūčio 3 d. LVIA, f. 573, ap. 2, b. 36, l. 37.

³³ ENDZINAS, Arnoldas. *Specialiojo mokslo raidos Lietuvoje bruožai*, d. 1. Vilnius: Lietuvos TSR aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerija, 1974, p. 185.

27 dirbo geležinkelių technikais, o 6 – paprastais darbininkais³⁴. Moterys mokytis į geležinkeliečių mokyklą nebuvo priimamos, išimtis buvo padaryta 1888 m. įsteigtoje Vilniaus pašto-telegrafo mokykloje (*Почтово-телеграфная школа при управлении виленского почтово-телеграфного округа*). Tačiau iki 1914 m. šios mokyklos mokinėms buvo uždrausta ateityje sukurti šeimą.

Galimybės kelti profesinę kvalifikaciją

XX a. pradžioje miestų kultūrinė aplinka vis labiau keitė atskirų socialinių grupių požiūrį į profesinį išsilavinimą. Mieste buvo sutelktos pagrindinės bendrojo ir profesinio išsilavinimo mokslo įstaigos, čia buvo didesnė įvairaus darbo pasiūla, formavosi specifinė komunikacinė erdvė. Todėl miesto sociokultūrinė aplinka kėlė naujus reikalavimus gyventojų išsilavinimo cenzui, o miestuose buvo gerokai didesnis ne tik raštingų bajorų ir miestiečių, bet ir atvykusių valstiečių skaičius³⁵. Be to, XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje miestų savivaldos ėmėsi papildomų žingsnių kelti miesto gyventojų bendrą raštingumo lygį, o tokiu būdu atsirado papildomų galimybių išmokti naujo amato arba pagilinti jau turimas profesines žinias.

1906 m. spalio 19 d. Vilniaus miesto dūma svarstė klausimą dėl vakarinių bendrojo lavinimo kursų organizavimo mieste. Šiuose kursuose skaityti ir rašyti rusų bei gimtąja kalbomis, gauti aritmetikos pagrindus galėjo suaugę dirbantys vyrai ir moterys (nuo 15

³⁴ *Краткий отчет о состоянии и деятельности Виленского технического железнодорожного училища за 1907–1908 учебный год*. Вильна: электротипография «Русский почин», 1909, с. 6; ŽEIMANTAS, Levas. *Sankt Peterburgo–Varšuvos (nuo 1907 m. Šiaurės vakarų) geležinkelis 1858–1915*. Vilnius: Gelspa, 2003, p. 166.

³⁵ Remiantis pirmojo visuotinio gyventojų surašymo duomenimis (1897 m.), tarp Vilniuje gyvenusių bajorų raštingi buvo 81,4 proc. bajorų ir 80 proc. bajorių (Vilniaus gubernijoje raštingų bajorų buvo 61,3 proc., bajorių – 58,5 proc.). Aukštojo mokslo baigimo diplomus turėjo 11,9 proc. Vilniuje gyvenusių bajorų ir 0,5 proc. bajorių (Vilniaus gubernijoje atitinkamai – 2,3 proc. bajorų ir 0,09 proc. bajorių). Bajorų specialiojo vidurinio, kaip ir bendrojo vidurinio, išsilavinimo rodikliai taip pat buvo gerokai didesni Vilniuje nei apskritai Vilniaus gubernijoje. Vilniuje specialųjį vidurinį išsilavinimą turėjo 17,6 proc. bajorų ir 0,5 proc. bajorių, kai tuo metu visoje Vilniaus gubernijoje tokių asmenų skaičius nesiekė net vieno procento. Skirtingą išsilavinimo lygį taip pat turėjo Vilniaus ir Vilniaus gubernijos miestiečiai. 1897 m. Vilniuje buvo 59,1 proc. raštingų miestiečių vyrų ir 40,7 proc. moterų (Vilniaus gubernijoje atitinkamai – 48,8 proc. vyrų ir tik 0,8 proc. moterų). Vilniuje taip pat buvo daugiau miestiečių (vyrų), turėjusių specialųjį vidurinį išsilavinimą (Vilniuje – 1,1 proc. miestiečių vyrų, Vilniaus gubernijoje – 0,2 proc.). Į Vilnių atvykusių valstiečių bendras raštingumo lygis taip pat buvo aukštesnis nei Vilniaus gubernijoje. Vilniuje 50,4 proc. valstiečių vyrų buvo raštingi (Vilniaus gubernijoje atitinkamai – 29,3 proc.). Taip pat Vilniuje buvo didesnis skaičius valstiečių, turėjusių bendrąjį vidurinį išsilavinimą. Apskaičiuota pagal: *Распределение населения по грамотности, образованию, сословным и возрастным группам. Из: Первая всеобщая перепись населения. Виленская губерния*. Санкт-Петербург: типография Санкт-Петербургского акционерного общества «Слово», 1904, с. VII, 28–29.

metų)³⁶. 1904 m. Vilniaus miesto dūma skyrė lėšų Vilniaus blaivybės draugijos globėjų komiteto (*Попечительский совет Виленского общества трезвости*) organizuotai vakarinei pradinio lavinimo mokyklai³⁷. 1908 m. „Vilniaus miesto švietimo draugija“ (*Виленское общество образования*), vienijusi skirtingų tautinių bendruomenių atstovus³⁸, taip pat pateikė VŠA valdybai tvirtinti vakarinių kursų suaugusiesiems organizavimo projektą. Draugijos nariai siekė suteikti bendrąjį išsilavinimą (atitinkantį pradinį mokyklų lygį) suaugusiems miesto gyventojams: mokymas turėjo vykti rusų, lenkų, lietuvių, jidiš ir baltarusių kalbomis. Draugijos projektas liko neįgyvendintas, nes VŠA siekė organizuoti vakarinius kursus vien rusų dėstomąja kalba³⁹. XX a. pradžioje Vilniuje privatūs asmenys taip pat steigė vakarinius kursus, kuriuose suaugusieji buvo rengiami stoti į trijų pakopų mokymo įstaigas⁴⁰.

XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje bent Vilniaus miesto aplinkoje galima pastebėti dar vieną naują reiškinį – dirbantiesiems buvo suteikta naujų galimybių gilinti jau esamas profesines žinias. Pavyzdžiui, Vilniaus piešimo mokykla iškėlė tikslą parengti ne tik dailininkus į aukštąsias mokyklas⁴¹, bet ir piešėjus bei braižytojus dirbti pramonės įmonėse. 1893 m. Vilniaus piešimo mokykloje buvo atskirtas techninis piešimas bei braižyba ir sudaryta savarankiška vakarinė *Netokato techninio piešimo ir braižybos klasė* (*Бесплатный класс технического рисования и черчения для виленских ремесленников*)⁴². Šią mokymo įstaigą taip pat finansavo Vilniaus miesto dūma. Dviejose

³⁶ Vilniaus miesto dūmos 1906 m. spalio 19 d. posėdžio protokolas. *Журналы Виленской городской думы за второе полугодие 1906 года*. Вильна: электро-типография В. А. Клецкина, 1906, c. 204–205; Skaitymo ir rašymo kursai. *Vilniaus žinios*, 1906, Nr. 217, p. 2; Vakariniai skaitymo ir rašymo kursai. *Vilniaus žinios*, 1906, Nr. 229, p. 2.

³⁷ Vilniaus blaivybės draugijos globėjų komitetas 1903 m. rugsėjo 25 d. įkūrė nemokamą vakarinę moterų mokyklą. Šioje mokykloje buvo mokoma skaityti, rašyti, skaičiuoti. Mokytis galėjo ne jaunesnės nei penkiolikos metų merginos. 1904 m. šioje mokykloje bendrąjį išsilavinimą gavo 250 moterų, siūti mokiniai 300 moterų. Plg. žr.: Įvairios žinios. Vakarinė moterų mokykla. *Vilniaus žinios*, 1904, gruodžio 11, Nr. 2, p. 3; Vilniaus miesto blaivybės komitetas (Vilniaus neapmokama mokykla). *Vilniaus žinios*, 1905, rugsėjo 11 (24), Nr. 221, p. 1.

³⁸ Draugijos tikslas buvo steigti mokymo įstaigas, kuriose būtų prieinamas aukštasis, vidurinis ir pradinis išsilavinimas, rūpintis užmokykliniu jaunimo auklėjimu, organizuoti mokytojų suvažiavimus, leisti pedagoginio pobūdžio spaudą. Plg. žr.: Įstatai „Vilniaus miesto švietimo draugijos“ (1907 m.). *LVI A*, f. 567, ap. 25, b. 80, l. 4; Kas girdėti. Vilniuje. Vilniaus apšvietimo draugija. *Vilniaus žinios*, 1908, Nr. 25, p. 3.

³⁹ VŠA tarybos manymu, mokslas galėjo vykti vien rusų kalba, draugija privalejo tiksliai apibrėžti mokymo turinį, kursai negalėjo būti prieinami mokykliniam jaunimui. Su šiais vietinės valdžios reikalavimais draugija nesutiko ir vakariniai kursai taip ir nebuvo įsteigti. Plg. žr.: Vilniaus švietimo apygardos valdybos posėdžio protokolas (1908 m. birželio 8 d.). *LVI A*, f. 567, ap. 25, b. 80, l. 8.

⁴⁰ Pavyzdžiui, 1911–1913 m. Vilniuje V. Blinovas organizavo privačius kursus, kuriuose buvo mokoma lotynų, vokiečių, prancūzų kalbų pagal ketvirtos ir šeštos klasės gimnazijų mokymo programas. Plg. žr.: Mokslas ir mokyklos. *Viltis*, 1911, Nr. 49, p. 2.

⁴¹ Jolantos Širkaitės duomenimis, 1892 m. tapybos klasę lankė 49 bajorų kilmės asmenys, 29 miestiečiai, 3 pirkliai, 1 dvasininko ir 1 karininko sūnus. 1896 m. Vilniaus piešimo mokykloje daugiausia buvo asmenų, kilusių iš bajorų (iš 167 asmenų 84 buvo kilę iš bajorų, 63 – iš miestiečių, 15 – iš pirklių, 3 – iš valstiečių). Plg. žr.: ŠIRKAITĖ, Jolanta. Vilniaus piešimo mokykla ir jos mokiniai. *Kultūros istorijos tyrinėjimai*, 1997, t. 3, p. 182, 186.

⁴² Nuo 1904 m. pavadinta J. Montvilos piešimo klasė (*Рисовальные классы, учрежденные И. С. Монвиллом*).

parengiamosiose klasėse buvo mokoma piešimo, braižybos, dekoratyvinės tapybos, skulptūros, architektūrinės lipdybos ir projektavimo, stalystės, baldų gamybos. Be bendrųjų klasių, dar veikė specialūs kursai: statybininkų, dekoratorių, dailidžių, juvelyrų, lipdytojų ir kitų specialybių. Mokymas vyko vakarais ir sekmadieniais, tai skatino jau dirbančius amatininkus lankyti šias klases. Kiekvienais metais šiuos kursus baigdavo apie 300 skirtingos profesinės kvalifikacijos asmenų. Pavyzdžiui, 1897 m. *Nemokamo techninio piešimo ir braižybos klases* lankė 206 asmenys, kurie jau dirbo staliais, graveiriais, šaltkalviais, dailidėmis, kalviais, dažytojais, skulptoriais, siuvėjais, laikrodininkais, fotografais, sodininkais, mechanikais⁴³. Dauguma besimokiusių išpažino katalikų tikėjimą. 1905 m. Vilniaus dailiosios pramonės draugija įsteigė Marko Antokolskio piešimo mokyklą (*Рисовальные классы, учрежденные Виленским художественно-промышленным обществом в память Марка Матвеевича Антокольского в г. Вильне*), prieinamą žydų kilmės amatininkams. Per penkerius mokyklos veiklos metus ją baigė 56 dažytojai, 79 šaltkalviai, 37 iškabų tapytojai, 22 staliai, 37 drožėjai, 19 siuvėjų, 14 siuvinėtojų, 10 graverių, 8 fotografai, 5 raidžių rinkėjai, 4 skardininkai, 4 baldų apmušinėtojai, 7 juvelyrai⁴⁴. XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje techninio piešimo ir braižybos klasės taip pat buvo įsteigtos Kaune, Panevėžyje ir Ukmergėje.

XX a. pabaigoje – XX a. pradžioje bendrojo lavinimo mokymo įstaigos taip pat teikė profesinio tobulėjimo galimybių. 1897 m. prie Vilniaus realinės mokyklos buvo įsteigti vakariniai kursai amatininkams, verslo įmonių valdytojams ir parankiniams, kuriuose buvo mokoma cheminės technologijos ir prekybinės sąsąkaitybos⁴⁵. 1902 m. prie Vilniaus pirmos berniukų gimnazijos taip pat buvo įkurta darbų klasė. Miesto lėšomis prie šios gimnazijos buvo įsteigtos trys mokymo dirbtuvės: fizikos-chemijos, tekinimo-staliaus darbų, kartonažo-įrišimo. Jos buvo aprūpintos mechaninėmis staklėmis, elektros varikliais ir turėjo kvalifikuotus meistrus. Ši klasė nuo 1912 m. priiminėjo darbų užsakymus ir iš šalies, gamino mokyklinius baldus, motorinius ir rankinius dulkių siurblius, sporto inventorių, fizikos kabinetų priemones, darbastalius⁴⁶.

⁴³ 1897 m. 170 besimokiusių išpažino katalikų tikėjimą, 50 – stačiatikių tikėjimą, 9 – evangelikų liuteronų, 60 asmenų buvo žydų kilmės. Pagal socialinę kilmę 195 mokiniai buvo miestiečiai, 31 – bajoras, 10 – pirklių, 61 – valstietis. Apskaičiuota pagal: *Отчет по бесплатному классу технического рисования и черчения для виленских ремесленников за 1897 год*. Вильна: типография Виленского Св.-дух. братства, 1898, с. 5.

⁴⁴ ENDZINAS, Arnoldas. *Specialiojo mokslo raidos Lietuvoje bruožai*, d. 1. Vilnius: Lietuvos TSR aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerija, 1974, p. 175.

⁴⁵ 1898 m. m. pirmajame pusmetyje mokinosi 46 miestiečiai ir 4 valstiečiai, iš jų 42 asmenys buvo žydų kilmės, 5 – katalikai, 3 – evangelikai liuteronai. Kursus lankė 42 verslo įmonių valdytojai, 1 stalius, 2 odininkai, 1 batų siuvėjas, 1 fotografas, 1 laikrodininkas, 2 graveriai. Dauguma besimokiusių priklausė 14–20 amžiaus grupei (31 asmuo), 16 asmenų – 20–30 amžiaus grupei, 3 asmenys – 30–40 metų amžiaus grupei. Apskaičiuota pagal: *Отчет о вечерних курсах профессиональных знаний для ремесленников и приказчиков при Виленском реальном училище за 1898 год*. Вильна: типография А. Г. Сыркина, 1899, с. 4–5.

⁴⁶ ENDZINAS, Arnoldas. *Specialiojo mokslo raidos Lietuvoje bruožai*, d. 1. Vilnius: Lietuvos TSR aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerija, 1974, p. 268.

Profesinę kvalifikaciją, kaip vieną būtiniausių socialinės rūpybos formų, taip pat itin vertino XX a. pradžioje suaktyvinusios savo veiklą labdarybės draugijos. Šios draugijos, kurios „jautriausiai“ atsiliepė į besikeičiančios visuomenės poreikius, tuo metu pirmiausiai sudarė sąlygas įgyti profesinę kvalifikaciją bei taip padėti įsitvirtinti modernėjančioje visuomenėje. Jau Vilniaus vaikų globos draugijos (*Виленское общество попечения о детях*) įstatuose buvo numatyta mokyti našlaičius amato specialiosiose mokyklose arba amatininkų šeimose. 1903 m. draugijos lėšomis berniukai mokėsi staliaus, dažytojo, batsiuvio, baldų apmušinėtojo, siuvėjo darbų, mergaitės – siuvimo⁴⁷. 1913 m. labdarybės draugija „Santūrumas ir darbas“ taip pat Vilniuje įsteigė *Techninės braižybos ir piešimo klases* (*Классы технического черчения и рисования для ремесленников общества «Воздержанность и труд» в городе Вильне*), kuriose vaikai iš neturtingų šeimų galėjo išmokyti amato⁴⁸.

Amato mokymas visuomeninių organizacijų rūpesčiu vis aktyviau vyko našlaičių prieglaudose ir nepilnamečių kolonijose. 1889 m. tokia specialioji mokymo įstaiga įsteigta prie Kauno našlaičių prieglaudos (*Ремесленное училище имени Императора Александра II, учрежденное при Ковенском детском приюте*). Šią mokyklą baigę 17–18 metų jaunuoliai (mokslas truko 5–6 metus) būdavo praktiškai perėmę kurpiaus ir siuvėjo amatus. Mokykla buvo išlaikoma labdaringos Kauno visuomenės lėšomis. Amatų dirbtuvėlės taip pat veikė prie Vilniaus našlaičių prieglaudos, Vilniaus invalidų ir senelių namuose veikusiame Vaikų našlaičių skyriuje. Amatų dirbtuvėlė knygrišio amatui išmokyti taip pat buvo įsteigta prie Suvalkų katalikiškos našlaičių prieglaudos⁴⁹. 1900 m. rugsėjo 24 d. (spalio 7 d.) Žemės ūkio pataisos darbų kolonijų draugija (*Общество исправительных земледельческих колоний*) Vėliučionių dvare, netoli Naujosios Vilnios, atidarė pataisos darbų koloniją – Vilniaus auklėjamąją pataisos koloniją vyriškos lyties nepilnamečiams (*Виленская воспитательно-исправительная колония для несовершеннолетних мужского пола*). Šios naujos įstaigos tikslas, kaip teigiama jos įstatuose, buvo „visų luomų ir tikėjimų nepilnamečių nusikaltėlių moralinis perauklėjimas bei jų pripratinimas prie sąžiningo ir naudingo žemės ūkio bei amatų darbo“. Taigi auklėjamajoje pataisos kolonijoje 10–16 metų berniukai iš keturių – Vilniaus, Kauno, Gardino ir Minsko – gubernijų buvo mokomi kalvio, šaltkalvio, batsiuvio, knygrišio amatų. Auklėtiniai dirbo ir

⁴⁷ *Устав Виленского общества попечения о детях*. Вильна: типография Иосифа Завадзко, 1901, с. 1; *Отчет Виленского общества попечения о детях за 1903 год*. Вильна: типография Иосифа Завадзко в Вильне, 1904, с. 19, 44; *Отчет Виленского общества попечения о детях, за 1904 год*. Вильна: типография Иосифа Завадзко в Вильне, 1905, с. 20.

⁴⁸ Panašaus pobūdžio dirbtuves taip pat turėjo draugija „Geranoriškas skatikas“ („Доброхотная копейка“), kuriose buvo mokoma staliaus, kalviaus, baldų apmušinėtojo amatų. Plg. žr.: *Kalendarz iliustrowany „Kurjera Litewskiego” na rok 1910*. Wilno: nakładem „Kurjera Litewskiego”, 1910, s. 46–47; *Программы предметов преподаваемых в учебных мастерских состоящих в ведении Виленского Благотворительного общества «Доброхотная копейка»*. Вильна: типография Гродзенского, 1912, с. 4.

⁴⁹ Vilniaus Išganytojo Jėzaus širdies namuose našlaičiai buvo mokomi dailidės, šaltkalvio, audėjo, siuvinėtojo amatų. Plg. žr.: ENDZINAS, Arnoldas. *Specialiojo mokslo raidos Lietuvoje bruožai*, d. 1. Vilnius: Lietuvos TSR aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerija, 1974, p. 124.

kolonijos fermoje bei sode. Kolonijoje buvo mokoma ir pradinės mokyklos kurso dalykų. 1913 m. Vilniaus auklėjamojoje pataisos kolonijoje gyveno 90 berniukų⁵⁰.

Po 1905 m. naujų profesinio išsilavinimo galimybių taip pat ieškojo besisteigiančios visuomeninės ir profesinės draugijos. Tuo metu žemės ūkio draugijos dar labiau siekė steigti specialiąsias žemės ūkio mokyklas, kuriuose mokslas buvo daugiau orientuotas į valstiečių kilmės asmenis⁵¹. 1906 m. Vilniaus medicinos draugijos nario, Vilniaus gubernijos Medicinos valdybos inspektoriaus Konstantino Jacutos iniciatyva buvo įsteigta Vilniaus centrinė felčerių mokykla (*Виленская центральная фельдшерская школа*), kurioje pirmaisiais metais pareiškė norą studijuoti net 300 jaunuolių⁵². 1910 m. Vaistinių savininkų draugija taip pat teikė projektą įsteigti Vilniuje farmacininkų mokyklą, kurioje būtų teikiama vaistininko padėjėjo kvalifikacija⁵³. 1912 m. į Vilniaus švietimo apygardos valdybą taip pat kreipėsi Vilniaus antroji profesinė farmacininkų draugija (*Виленское второе профессиональное фармацевтическое общество*), prašydama įsteigti kursus, skirtus vaistininko padėjėjo kvalifikacijai gauti. Šiuose kursuose, skirtuose vyrams ir moterims, draugijos lėšomis turėjo būti mokoma organinės chemijos, farmacijos, farmakologijos, botanikos. Kursai taip ir nebuvo įsteigti⁵⁴. Reikėtų priminti, kad Kaune veikusi lietuvių švietimo draugija „Saulė“ taip pat įsteigė ne tik pedagoginius, bet ir buhalterijos kursus⁵⁵.

Profesinis orientavimas jaunimui skirtoje spaudoje

Po 1905 m. besiformuojančioms modernioms lietuvių, lenkų, žydų tautoms atstovaujančios politinės partijos ėmėsi aktyviau formuoti jaunosios kartos vertybines nuostatas, pasitelkusios į pagalbą specializuotą periodinę spaudą. XX a. pradžioje Lietuvoje pradėta leisti atskira periodinė spauda, skirta jaunimui. 1910 m. savaitraštyje *Lietuvos ūkininkas* buvo specialus *Jaunimo skyrius*, kuriame buvo rašoma apie jaunimo gyvenimo problemas, jo lavinimąsi ir auklėjimą, spausdinami populiarūs mokslo, meno ir kultūros straipsniai,

⁵⁰ Plg. žr.: ENDZINAS, Arnoldas. *Specialiojo mokslo raidos Lietuvoje bruožai*, d. 1. Vilnius: Lietuvos TSR aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerija, 1974, p. 124.

⁵¹ Ten pat.

⁵² Pavyzdžiui, 1907 m. Raseinių žemės ūkio ir gyvulininkystės draugija įsteigė Leono Kontrimo Paverkšnių žemesniąją žemės ūkio mokyklą, o prie jos – parengiamąją klasę. Mokslas truko trejus metus. Be bendrojo lavinimo dalykų, mokiniai buvo mokomi braižybos ir žemėtvarkos, žemdirbystės su pašarinių kultūrų kursu, sodininkystės, daržininkystės, gyvulininkystės, veterinarijos pagrindų, sūrio gamybos, degtinės varymo, augalininkystės. Kauno žemės ūkio draugija ir Kauno žemės ūkio bendrovė (*Ковенское сельскохозяйственное товарищество*) 1911 m. Dotnuvos dvare įsteigė vidurinę žemės ūkio mokyklą.

⁵³ Reikėtų pastebėti, kad informacijos apie mokymosi galimybes felčerių mokykloje itin dažnai pateikdavo lietuvių laikraštis *Lietuvos žinios*. Plg. žr.: Informacija apie felčerių mokyklą. *Lietuvos žinios*, birželio 11 (24), Nr. 66, p. 3; 1911, spalio 20 (lapkričio 2), Nr. 122, p. 2; 1911, lapkričio 17, Nr. 134, p. 2.

⁵⁴ Projekt szkoly farmaceutycznej. *Pobudka*, 1910, nr 3, s. 30.

⁵⁵ VŠA tarybos posėdžio protokolas (1912 m. gruodžio 12 d.). *LVIA*, f. 567, ap. 25, b. 533.

jaunimo laikraščių apžvalgos, grožinės literatūros kūriniai. 1912 m. Kaune išikūrusi lietuvių katalikų jaunimo sąjunga „Pavasaris“ taip pat leido jaunimui skirtą mėnesį žurnalą *Pavasaris*, kuris daugiausia rašė jaunimo auklėjimo, dorovės ir religingumo ugdymo, išsilavinimo kaime klausimais. 1910 m. Vilniuje buvo pradėtas leisti moksleiviams ir studentijai skirtas literatūros ir mokslo žurnalas *Aušrinė* (leidinį redagavo Maskvos lietuvių studentų draugijos nariai), kuris 1914 m. turėjo net 3 250 egz. tiražą. 1911 m. leidinio *Draugija* redakcija, siekdama labiau sudominti besimokantį jaunimą krikščioniškosiomis vertybėmis, kaip atsvarą *Aušrinei* pradėjo leisti literatūros žurnalą *Ateitis*. Jaunimo vertybinių nuostatų formavimu taip pat rūpinosi lenkų inteligentija. 1908–1914 m. Vilniuje ji leido moksleivijai ir studentijai skirtą mėnesinį laikraštį *Pobudka* (*Skatinimas*), o 1910–1915 m. – moksleivijai skirtus periodinius leidinius *Jutrzenka* (*Aušrinė*) ir *Gwiazdka* (*Žvaigždutė*).

Ši spauda, kuri buvo orientuota į tautinės inteligentijos formavimą, dažnai taip pat atliko jaunimo profesinio orientavimo funkciją. Viena vertus, šioje spaudoje buvo pateikiama informacijos apie studentų draugijas, veikusias prie aukštųjų mokyklų Rusijos imperijoje ir Vakarų Europoje⁵⁶, – tai buvo papildoma jaunimo informavimo ir įvairialypio profesinio orientavimo priemonė. Kita vertus, šioje spaudoje buvo svarstoma tuo metu itin aktuali tautinės inteligentijos profesinės sudėties problema, o, svarbiausia, pateikiama informacijos apie mokymosi galimybes įvairaus pobūdžio profesinėse mokyklose.

Būtina pastebėti, kad jau laikraštis *Varpas* (1889–1905) aktyviai kėlė tautinės ir profesinės veiklos suderinamumo problemą. Viena vertus, dalis lietuvių nelegalaus laikraščio *Varpas* bendradarbių skatino asmenis, įgijusius profesinį išsilavinimą, vietoj materialios gerovės pasirinkti tautinės veiklos prerogatyvą ir netapti „lietuviais bergždniais“⁵⁷. Todėl aštrios kritikos sulaukdavo tie, kurie „pirmiausiai atsimesna savo profesiją, o paskui žiūri, ar ta profesija leidžia būt lietuviu, ar ne“⁵⁸. Reikalauta, kad modernios lietuvių tautos formavimo uždaviniai skatintų inteligentiją, kuriai šiame procese buvo skirtas vadovaujantis vaidmuo, „ant viešų draugijos reikalų žiūrėti ne akimis atskiros profesijos, o tik draugijos akimis“⁵⁹. Kita vertus, ta pati *Varpo* idėjinė aplinka siūlė įvertinti, kad tik pavieniai asmenys, įvardyti „didvyriais ir pranašais“, gali „nejausti nė alkio, nė šalčio dėl idėjos“⁶⁰. Todėl buvo siūlyta pasirinkti tas profesijas, kurios leistų derinti tautinę veiklą ir dirbti savajame krašte. Tos pačios nuomonės laikėsi deputatas nuo Suvalkų gubernijos į II ir III Valstybės dūmas Andrius Bulota, kuris *Aušrinėje* ne kartą svarstė lietuvių kilmės jaunimo profesinio orientavimo klausimą. 1910 m. minėtame laikraštyje jis teigė, kad

⁵⁶ PUKIENĖ, Vida. *Lietuvių švietimo draugijos XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje*. Vilnius, 1994, p. 32.

⁵⁷ Iš „Užsienio lietuvių Jaunuomenės Sandoros“ gyvenimo. *Aušrinė*, 1910, Nr. 1, p. 12; Kijevo komercijos institutas. *Ateitis*, 1914, Nr. 3, p. 179; Kilka słów z powodu zajść na wszechnicy Jagiellońskiej. *Pobudka*, 1911, nr 3, s. 7; Maskvos komercijos institutas. *Ateitis*, 1913, Nr. 4, p. 181–182; Młodzież polska w szkołach wyższych. Statystyka wszechnicy Lwowskiej. *Pobudka*, 1910, nr 1, s. 31–33.

⁵⁸ Tėvynės varpai. *Varpas*, 1896, Nr. 9, p. 132.

⁵⁹ Ten pat.

⁶⁰ Tėvynės varpai. *Varpas*, 1894, Nr. 1, p. 7.

„dabartinėmis sąlygomis daugiausiai gali mums naudoti ir kultūriškai, ir medigiškai – juristai ir medikai“⁶¹. A. Bulota buvo įsitikinęs, kad „apie įstojimą į kitokias mokslo šakas – visokios rūšies inženerystės, filologijos, matematikos – gana bus pasakyti, jog dabartinėmis sąlygomis lietuviams valstybės vietos neduodamos, o gauti privatinų vietų tinkamose įstaigose mums lietuviams taip pat labai sunku, nes visos privatinės įstaigos: bankai, didžioji prekyba, pramonija, mokyklos – kur mūsų specialistai tikėtusi gauti vietą, iki šiol tebėra ir turbūt ilgai dar bus kitataučių rankose, kurie, žinoma, proteguoja savuosius“⁶². O Antanas Smetona ir Gabrielė Petkevičaitė-Bitė skatino jaunimą įvaldyti skirtingas profesijas, taip sudaryti konkurenciją kitų tautinių grupių atstovams ir stiprinti lietuvių inteligentijos profesinę sudėtį⁶³.

Atkreiptinas dėmesys, kad lietuviški jaunimui skirti periodiniai leidiniai labiau propagavo studijas centrinėse Rusijos imperijos gubernijose esančiuose universitetuose, nei patarė rinktis mokslą aukštosiose mokyklose, kurios buvo Lenkijos Karalystės žemėse. Bent laikraštis *Aušrinė* 1910 m. deklaravo, kad lietuvių kilmės jaunimas linkęs studijuoti Peterburge, Maskvoje, Rygoje, Dorpate (Tartu), Kijeve, Kazanėje ir net Tomske⁶⁴. Be to, būtent šiame laikraštyje, kurį redagavo Maskvos lietuvių studentų draugija, dažniausiai buvo skelbiama informacija apie studijų galimybes Maskvos ir Peterburgo aukštosiose mokyklose⁶⁵. Studijuojančiųjų skiriamą prioritetą Peterburgo ir Maskvos aukštosioms mokykloms taip pat puikiai rodo *Aušrinėje* pateikti studentų apklausos duomenys. 1912 m. iš 80 asmenų, studijavusių už Lietuvos ribų, 36 asmenys pasirinko studijas Peterburgo aukštosiose mokyklose, 17 – Maskvoje, 6 – Dorpate (Tartu), 6 – Kijeve, 4 – Varšuvoje, 2 – Rygoje, 2 – Tomske, 1 – Odesoje, 1 – Charkove, 3 – Pulavuose⁶⁶. Dauguma studentų, kurie pateikė apie save informaciją, studijavo teisę ir mediciną⁶⁷. 1912 m. *Aušrinė* taip pat skatino moksleivius pasirinkti mokslą Vilniaus felčerių ir Vilniaus chemijos-technikos mokyklose bei pristatydavo mokymosi galimybes JAV⁶⁸. O lenkų kalba jaunimui skirta periodika skatino pasirinkti studijas buvusios Lenkijos Karalystės žemėse ir universite-

⁶¹ Antras klausymas. *Varpas*, 1897, Nr. 1, p. 16.

⁶² BULOTA, Andrius. Augštojo mokslo parinkimas. *Aušrinė*, 1910, liepos 7 (20), Nr. 4, p. 1.

⁶³ Ten pat, p. 4.

⁶⁴ PETKEVIČAITĖ-BITĖ, Gabrielė. Moksleiviams. *Lietuvos žinios*, 1910, balandžio 24 (gegužės 7), Nr. 32, p. 1; PETKEVIČAITĖ-BITĖ, Gabrielė. Profesijos – amatai mokyklose. *Mokykla*, 1910, birželio 9, Nr. 6, p. 37–38; SMETONA, Antanas. Daug apžiosi, maža tenukasi. *Viltis*, 1910, lapkričio 3 (16), Nr. 126, p. 1; SMETONA, Antanas. Vidurinės specialios mokyklos. *Viltis*, 1911, rugsėjo 11 (24), Nr. 105, p. 1.

⁶⁵ Tomskas. *Aušrinė*, 1910, Nr. 1, p. 8.

⁶⁶ Informacijos. Maskvos aukštieji moterų kursai. Maskvos žemės ūkio institutas. *Aušrinė*, 1912, Nr. 16, p. 98; Informacijos. Maskvos žemės ūkio institutas. *Aušrinė*, 1913, Nr. 23, p. 71; Informacijos. Peterburgo aukštutinės moterų mokyklos. Matininkų institutas Maskvoje. *Aušrinė*, 1912, Nr. 17, p. 130–132; Istorijos-filologijos institutas Peterburge. *Ateitis*, 1914, Nr. 2, p. 81; Kijevo komercijos institutas. *Ateitis*, 1914, Nr. 3, p. 179.

⁶⁷ Ankieta. *Aušrinė*, 1912, Nr. 15, p. 49.

⁶⁸ 21 asmuo studijavo teisę, 11 asmenų – mediciną, 4 asmenys – veterinariją, 5 – chemiją, 8 – matematiką, 3 – technologinę chemiją, 2 – istoriją ir filosofiją, po 1 studijavo ekonomiką, vaistininkystę, gamtos mokslus, biologiją, lingvistiką, architektūrą, matininkystę. Apskaičiuota pagal: Ankieta. *Aušrinė*, 1912, Nr. 15, p. 49.

tuose, esančiuose Austrijos–Vengrijos imperijoje⁶⁹. Bent Vilniuje leistas laikraštis *Pobudka* aiškiai deklaravo, kad prioritetą būtina skirti tokioms profesinėms mokykloms, kuriose mokslas vyko lenkų kalba⁷⁰.

Jaunimui skirta periodinė spauda taip pat dažnai atlikdavo profesinių leidinių funkciją. Pavyzdžiui, laikraštyje *Aušrinė* itin dažnai buvo skelbiama informacija asmenims, studijuojantiems teisę ir mediciną bei siekiantiems įsidarbinti Vilniuje arba Kaune⁷¹, o 1911–1912 m. šis laikraštis įsteigė atskirą priedą – *Farmaceutų reikalai*, kuriame sprendė šios profesinės grupės profesinės kvalifikacijos kėlimo ir įsidarbinimo klausimus. Reikėtų pastebėti, kad laikraštis *Lietuvos ūkininkas* 1910 m. siūlė prie vedamųjų laikraščių „užvesti tam tikrus skyrius, arba duoti priedus kokiai mokslo šakai arba kokio luomo reikalams“⁷². Tačiau XX a. pradžioje atsirado tik pavieniai profesiniai leidiniai lietuvių kalba, kurie nebuvo specializuoti ir skirti vien žemės ūkio reikalams⁷³.

1910 m. prie *Lietuvos ūkininko* buvo pradėtas leisti nemokamas priedas *Mokykla*⁷⁴, 1914 m. laikraščio *Draugija* leidėjai pradėjo leisti atskirą priedą *Mokytojas*. 1909 m. Kaune Šv. Grigalijaus vargonininkų draugija ėmėsi leisti periodinį lietuvių muzikos leidinį *Vargonininkas*. XX a. pradžioje taip pat atsirado pirmieji laikraščiai bei savaitraščių priedai, skirti medicinos ir sveikatos apsaugos klausimams lietuvių kalba⁷⁵. Nuo 1909 m. Vilniuje buvo leidžiamas savaitraščio *Lietuvos ūkininkas* mėnesinis priedas *Sveikata*, kurį redagavo K. Grinius. Kaip minėta, 1911–1912 m. buvo leidžiamas priedas *Farmaceutų reikalai*. 1915 m. Vilniuje taip pat ėjo katalikiško laikraščio *Aušra* mėnesinis priedas *Gydytojas*⁷⁶, redaguojamas P. Kraujalio ir J. Bakšio. 1913 m. taip pat Vilniuje trumpai ėjo pirmasis lietuviškas medicinos, veterinarijos, farmacijos ir gamtos žurnalas

⁶⁹ Valpraisos universitėtės lietuviai. *Aušrinė*, 1911, Nr. 3, p. 102; Vilniaus feldšerių ir technikų mokyklos. *Aušrinė*, 1912, Nr. 16, p. 100.

⁷⁰ Kilka słów z powodu zajść na wszechnicy Jagiellońskiej. *Pobudka*, 1911, nr 3, s. 7; Młodzież polska w szkołach wyższych. Statystyka wszechnicy Lwowskiej. *Pobudka*, 1910, nr 1, s. 31–33; Pomoc dla młodzieży kształtującej się w Krakowie. *Pobudka*, 1911, nr 7–8, s. 43; Projekt szkoły farmaceutycznej. *Pobudka*, 1910, nr 3, s. 30; Szkoła techniczno-promysłowa w Kielcach. *Pobudka*, 1909, nr 10–11, s. 44; Ważne ułatwienia wstępu do szkół wyższych w Galicji. *Pobudka*, 1910, nr 5, s. 23; Wybór uniwersytetu. *Pobudka*, 1908, nr 2, s. 5–7; Wykłady literatury i historii polskiej na wszechnicach niemieckich. *Pobudka*, 1910, nr 4, s. 23; Z uniwersytetu Warszawskiego. *Pobudka*, 1909, nr 7–9, s. 44.

⁷¹ Wybór uniwersytetu. *Pobudka*, 1908, nr 2, s. 5–7.

⁷² Teisininkams. *Aušrinė*, 1910, Nr. 7, p. 4; Apie darbo vietas gydytojams. *Aušrinė*, 1910, Nr. 2, p. 19.

⁷³ 1909-tieji metai Lietuvoje. *Lietuvos ūkininkas*, 1910, sausio 6, Nr. 1, p. 3.

⁷⁴ 1905 m. Vilniuje pradėtas leisti iliustruotas periodinis leidinys *Lietuvos bitininkas*, 1909–1913 m. Vilniuje ėjo žemės ūkio, prekybos ir pramonės laikraštis *Žemdirbys*, o 1910–1911 m. buvo leidžiamas mėnesinis laikraščio priedas *Kooperatorius*. Seiniuose 1911–1914 m. ėjo dvisavaitinis žemės ūkio ir namų ruošos laikraštis *Artojas*, o 1914 m. Kaune – dvisavaitinis ūkio ir kooperacijos laikraštis *Viensėdis*.

⁷⁵ *Mokykla* – mėnesinis priedas prie *Lietuvos ūkininko* (1909–1912), *Lietuvos žinių* (1912–1914). Redaktoriai: K. Gaigalaitė, M. Radzevičienė, S. Mošinskaitė, J. Žymantienė.

⁷⁶ Reikėtų pastebėti, kad 1913–1914 m. Vilniuje ėjo periodinis leidinys *Lekarz wileński* (*Vilniaus gydytojas*) (redaktorius M. Minkievičius (Minkiewicz)). 1876–1914 m. Vilniuje buvo leidžiamas periodinis leidinys *Протокол заседаний Виленского медицинского общества* (*Vilniaus medicinos draugijos posėdžių protokolai*).

Medicina ir gamta, kuriame bendradarbiavo J. Basanavičius, P. Avižonis, A. Domaševičius, D. Bukantas. Šiuose profesiniuose leidiniuose taip pat buvo skelbiama informacija apie mokymosi galimybes medicinos, pedagogikos srityse, apie numatomus profesinius grupių suvažiavimus, galimas darbo vietas Vilniaus, Kauno ir Suvalkų gubernijose⁷⁷. Antra vertus, šių leidinių redakcijos skatino profesinių grupių atstovus derinti profesinę ir tautinę veiklą. Pavyzdžiui, 1911 m. laikraštis *Farmaceutai reikalai* taip kreipėsi į savo profesinės grupės atstovus: „Į ką tik iškilusį farmaceutų judėjimą žiūrime rimtai, kaip į mėginimą dar vieno ištiso, profesijinio, inteligentiško sluoksnio susidėti su besiplėtojantią lietuvišką kultūrą ir, įėjus sąsaine dalimi į jos galingą srovę, ugdyti ją bendromis visų sąmoningų lietuvių jėgomis.“⁷⁸

Išvados

XX a. pradžioje Lietuvoje, profesinio švietimo srityje, galima pastebėti tris naujus reiškinius. Pirma, profesinis išsilavinimas pradėtas vertinti kaip viena svarbiausių priemonių įsitvirtinti modernėjančioje visuomenėje ir turėti atitinkamą socialinį statusą. Po 1905 m. naujomis profesinio išsilavinimo galimybėmis rūpinosi platus visuomeninių organizacijų spektras: nuo miestų savivaldos institucijų iki labdarybės draugijų. Antra, profesinio švietimo mokslo įstaigos vis labiau ėmė jungti skirtingų socialinių grupių atstovus į visumą, profesinis išsilavinimas jau nebebuvo vienos socialinės grupės išskirtinumo ženklas. Po 1905 m. mokymo programos profesinėse mokyklose vis labiau buvo orientuojamos į skirtingų socialinių grupių poreikius, o pačios socialinės grupės vis daugiau pradėjo naudotis atsivėrusiomis galimybėmis. XX a. pradžioje pasitelkus specializuotą periodinę spaudą vyko jaunimo profesinis orientavimas. Jaunimui skirtoje spaudoje pirmiausia buvo skelbiama informacija apie tas profesinės kvalifikacijos įsigijimo galimybes, kurioms nebuvo sudarytos sąlygos Lietuvoje.

Šaltiniai ir literatūra

1. Dokumentai asmenų, siekusių įgyti meistro liudijimą. *Lietuvos valstybės istorijos archyvas* (toliau – LVIA), f. 659, ap. 1, b. 117, l. 1–18.
2. Įstatai „Vilniaus miesto švietimo draugijos“ (1907 m.). LVIA, f. 567, ap. 25, b. 80, l. 4.

⁷⁷ *Gydytojas* – mėnesinis priedas prie *Aušros* (1914–1915). Redaktorius Antanas Vileišis.

⁷⁸ Pavyzdžiui, prie Lietuvos mokslo draugijos veikusi medikų, gamtininkų ir farmaceutų sekcija 1914 m. numatė sušaukti atitinkamų profesijų atstovų suvažiavimą, o prie laikraščio *Medicina ir gamta* veikė medikų-farmaceutų biuras, kuris teikė informaciją apie mokymosi galimybes bei darbo sąlygas. Plg. žr.: Chronika. Medicinos ir gamtos sekcija L.M.Dr. šių metų suvažiavime. *Medicina ir gamta*, 1913, Nr. 2, p. 23–24.

3. Mokinių, 1903 m. baigusių Vilniaus vidurinę chemijos-technikos mokyklą, atestatai. *LVIA*, f. 659, ap. 1, b. 159, l. 1–5.
4. Mokinių pasiskirstymas pagal konfesinę sudėtį Vilniaus komercijos mokykloje. *LVIA*, f. 573, ap. 2, b. 36, l. 32.
5. Mokinių, 1911 m. baigusių Vilniaus vidurinę chemijos-technikos mokyklą, atestatai. *LVIA*, f. 659, ap. 1, b. 135, l. 1–5.
6. Mokinių, 1912 m. baigusių Vilniaus vidurinę chemijos-technikos mokyklą, atestatai. *LVIA*, f. 659, ap. 1, b. 93, l. 77.
7. Prekybos ir pramonės ministerijos raštas Vilniaus komercijos mokyklos globėjų tarybai 1910 m. rugpjūčio 3 d. *LVIA*, f. 573, ap. 2, b. 36, l. 37.
8. Prekybos klasių prie Vilniaus prekybos mokyklos veiklos nuostatai. *LVIA*, f. 573, ap. 2, b. 16, l. 1–3.
9. Švietimo ministerijos 1904 m. spalio 11 d. nurodymas Vilniaus švietimo apygardos globėjui dėl procentinės normos įvedimo Vilniaus vidurinėje chemijos-technikos mokykloje. *LVIA*, f. 659, ap. 1, b. 28, l. 5.
10. Vilniaus švietimo apygardos valdybos posėdžio protokolas (1908 m. birželio 8 d.). *LVIA*, f. 567, ap. 25, b. 80, l. 8.
11. Vilniaus trijų klasių prekybos mokyklos veiklos nuostatai. *LVIA*, f. 573, ap. 2, b. 9, l. 1–3.
12. VŠA tarybos posėdžio protokolas (1912 m. gruodžio 12 d.). *LVIA*, f. 567, ap. 25, b. 533.
13. Vilniaus miesto dūmos 1906 m. spalio 19 d. posėdžio protokolas. *Журналы Виленской городской думы за второе полугодие 1906 года*. Вильна: электро-типография В. А. Клецкина, 1906, с. 204–205.
14. *Краткий отчет о состоянии и деятельности Виленского технического железнодорожного училища за 1907–1908 учебный год*. Вильна: электротипография «Русский почин», 1909, с. 6.
15. Материалы к народному образованию в Виленской губернии к 1 января 1910 года. Из: *Памятная книжка Виленской губернии на 1911 год*. Вильна: губернская типография, 1911, с. 22.
16. *Отчет Виленского общества попечения о детях за 1903 год*. Вильна: типография Иосифа Завадзкого в Вильне, 1904, с. 19, 44.
17. *Отчет Виленского общества попечения о детях, за 1904 год*. Вильна: типография Иосифа Завадзкого в Вильне, 1905, с. 20.
18. *Отчет о вечерних курсах профессиональных знаний для ремесленников и приказчиков при Виленском реальном училище за 1898 год*. Вильна: типография А. Г. Сыркина, 1899, с. 4–5.
19. *Отчет о деятельности Виленского общества воспитательно-исправительных земледельческих колоний и ремесленных приютов для несовершеннолетних мужского пола за 1908 год*. Вильна: типография Бр. Д. и Х. Яловцер, 1909, с. 13–14.
20. *Отчет по бесплатному классу технического рисования и черчения для виленских ремесленников за 1897 год*. Вильна: типография Виленского Св.-дух. братства, 1898, с. 5.

21. *Отчет по управлению Виленским учебным округом за 1897 гражданский год.* Вильна: губернская типография, 1897, с. 36.
22. *Отчет по управлению Виленским учебным округом за 1914 гражданский год.* Вильна: губернская типография, 1914, с. 18, 46.
23. *Памятная книжка Виленской губернии на 1907 год.* Вильна: губернская типография, 1907, с. 25.
24. *Первое десятилетие Виленского восьмиклассного коммерческого училища, учрежденного в память столетия со дня рождения А. С. Пушкина 14 ноября 1901 г. – 14 ноября 1911 г.* Вильна: типография «Артель печатного дела», 1912, с. 86–87.
25. *Программы предметов преподаваемых в учебных мастерских состоящих в ведении Виленского Благотворительного общества «Доброхотная копейка».* Вильна: типография Гродзенского, 1912, с. 4.
26. Распределение населения по грамотности, образованию, сословным и возрастным группам. Из: *Первая всеобщая перепись населения. Виленская губерния.* Санкт-Петербург: типография Санкт-Петербургского акционерного общества «Слово», 1904, с. VII, 28–29.
27. *Устав Виленского общества попечения о детях.* Вильна: типография Иосифа Завадзко, 1901, с. 1.
28. 1909-tieji metai Lietuvoje. *Lietuvos ūkininkas*, 1910, sausio 6, Nr. 1, p. 3.
29. Akademia sztuk pięknych w Krakowie. *Pobudka*, 1909, nr 10–11, s. 44.
30. Amerikos studentija. *Aušrinė*, 1911, Nr. 2, p. 41.
31. Ankieta. *Aušrinė*, 1912, Nr. 15, p. 49.
32. Antras klausymas. *Varpas*, 1897, Nr. 1, p. 16.
33. Apie darbo vietas gydytojams. *Aušrinė*, 1910, Nr. 2, p. 19.
34. Atsišaukimas-pranešimas. *Farmaceutų reikalai*, 1911, Nr. 1, p. 1–2.
35. Auštšosios mokyklos Kijeve. *Ateitis*, 1914, Nr. 2, p. 82.
36. BULOTA, Andrius. Auštšotojo mokslo parinkimas. *Aušrinė*, 1910, liepos 7 (20), Nr. 4, p. 1–3.
37. Chronika. Medicinos ir gamtos sekcija L.M.Dr. šių metų suvažiavime. *Medicina ir gamta*, 1913, Nr. 2, p. 23–24.
38. Dantų gydymo kursai Maskvoje. *Ateitis*, 1913, Nr. 5–6–7, p. 235.
39. Dėl moterų mokslo. *Viltis*, 1913, Nr. 44, p. 3.
40. Elektro-technikos Institutas. *Ateitis*, 1914, Nr. 1, p. 22–23.
41. Informacija apie felčerių mokyklą. *Lietuvos žinios*, 1911, birželio 11 (24), Nr. 66, p. 3; 1911, spalio 20 (lapkričio 2), Nr. 122, p. 2; 1911, lapkričio 17, Nr. 134, p. 2.
42. Informacios. Maskvos aukštieji moterų kursai. Maskvos žemės ūkio institutas. *Aušrinė*, 1912, Nr. 16, p. 98.
43. Informacios. Maskvos žemės ūkio institutas. *Aušrinė*, 1913, Nr. 23, p. 71.
44. Informacios. Peterburgo aukštutinės moterų mokyklos. Matininkų institutas Maskvoje. *Aušrinė*, 1912, Nr. 17, p. 130–132.
45. Istorijos-filologijos institutas Peterburge. *Ateitis*, 1914, Nr. 2, p. 81.

46. Iš „Užsienio lietuvių Jaunuomenės Sandoros“ gyvenimo. *Aušrinė*, 1910, Nr. 1, p. 12.
47. Įvairios žinios. Vakarinė moterų mokykla. *Vilniaus žinios*, 1904, gruodžio 11, Nr. 2, p. 3.
48. *Kalendarz ilustrowany „Kurjera Litewskiego” na rok 1910*. Wilno: nakładem „Kurjera Litewskiego”, 1910, s. 46–47.
49. Kas girdėti. Vilniuje. Vilniaus apšvietimo draugija. *Vilniaus žinios*, 1908, Nr. 25, p. 3.
50. Kijevo komercijos institutas. *Ateitis*, 1914, Nr. 3, p. 179.
51. Kilka słów z powodu zajęć na wszechnicy Jagiellońskiej. *Pobudka*, 1911, nr 3, s. 7.
52. Maskvos komercijos institutas. *Ateitis*, 1913, Nr. 4, p. 181–182.
53. Maskvos lietuvių studentų draugija. *Aušrinė*, 1910, Nr. 1, p. 15.
54. Młodzież polska w szkołach wyższych. Statystyka wszechnicy Lwowskiej. *Pobudka*, 1910, nr 1, s. 31–33.
55. Mokslas ir mokyklos. *Viltis*, 1911, Nr. 49, p. 2.
56. PETKEVIČAITĖ-BITĖ, Gabrielė. Moksleiviams. *Lietuvos žinios*, 1910, balandžio 24 (gegužės 7), Nr. 32, p. 1.
57. PETKEVIČAITĖ-BITĖ, Gabrielė. Profesijos – amatai mokyklose. *Mokykla*, 1910, birželio 9, Nr. 6, p. 37–38.
58. Pomoc dla młodzieży kształtującej się w Krakowie. *Pobudka*, 1911, nr 7–8, s. 43.
59. Projekt szkoły farmaceutycznej. *Pobudka*, 1910, nr 3, s. 30.
60. Skaitymo ir rašymo kursai. *Vilniaus žinios*, 1906, Nr. 217, p. 2.
61. SMETONA, Antanas. Daug apžiosi, maža tenukasi. *Viltis*, 1910, lapkričio 3 (16), Nr. 126, p. 1.
62. SMETONA, Antanas. Vidurinės specialios mokyklos. *Viltis*, 1911, rugsėjo 11 (24), Nr. 105, p. 1.
63. Statistika „Lietuvių Dorpato Studentų draugija“ antrajame 1909 m. semestre. *Aušrinė*, 1910, Nr. 2, p. 10.
64. Szkoła techniczno-promysłowa w Kielcach. *Pobudka*, 1909, nr 10–11, s. 44.
65. Teisininkams. *Aušrinė*, 1910, Nr. 7, p. 4.
66. Tėvynės varpai. *Varpas*, 1894, Nr. 1, p. 7.
67. Tėvynės varpai. *Varpas*, 1896, Nr. 9, p. 132.
68. Tėvynės varpai. *Varpas*, 1896, Nr. 9, p. 132.
69. Tomskas. *Aušrinė*, 1910, Nr. 1, p. 8.
70. Vakariniai skaitymo ir rašymo kursai. *Vilniaus žinios*, 1906, Nr. 229, p. 2.
71. Valpraisos universitatės lietuviai. *Aušrinė*, 1911, Nr. 3, p. 102.
72. Vilniaus feldšerių ir technikų mokyklos. *Aušrinė*, 1912, Nr. 16, p. 100.
73. Vilniaus miesto blaivybės komitetas (Vilniaus neapmokama mokykla). *Vilniaus žinios*, 1905, rugsėjo 11 (24), Nr. 221, p. 1.
74. Vilniuje. Amatų mokykla. *Vilniaus žinios*, 1906, rugsėjo 27 (spalio 10), Nr. 213, p. 1.
75. Ważne ułatwienia wstępu do szkół wyższych w Galicji. *Pobudka*, 1910, nr 5, s. 23.
76. Wybór uniwersytetu. *Pobudka*, 1908, nr 2, s. 5–7.
77. Wykłady literatury i historyi polskiej na wszechnicach niemieckiech. *Pobudka*, 1910, nr 4, s. 23.
78. Z uniwersytetu Warszawskiego. *Pobudka*, 1909, nr 7–9, s. 44.

79. ENDZINAS, Arnoldas. *Specialiojo mokslo raidos Lietuvoje bruožai*, d. 1. Vilnius: Lietuvos TSR aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerija, 1974.
80. GRIŠKAITĖ, Reda. Žemesnysis ir vidurinysis specialus mokslas [rankraštis, tekstas parengtas monografijai „Lietuvos istorija. Devynioliktas amžius“].
81. LAUČKAITĖ, Laima. *Vilniaus dailė XX amžiaus pradžioje*. Vilnius: Baltos lankos, 2002, p. 124.
82. *Lietuvos mokyklos ir pedagoginės minties istorijos bruožai: (ligi Didžiosios spalio revoliucijos)*. Vilnius: Mokslas, 1983, p. 268.
83. MASTIANICA, Olga. Lietuvos visuomenės profesionalėjimo kryptys (pagal 1897 m. visuotinį Rusijos imperijos gyventojų surašymą). *Lituanistica*, 2014, Vol. 60, t. 4, p. 225–237.
84. PUKIENĖ, Vida. *Lietuvių švietimo draugijos XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje*. Vilnius, 1994, p. 32.
85. STALIŪNAS, Darius. *Visuomenė be universiteto? (Aukštosios mokyklos atkūrimo problema Lietuvoje: XIX a. vidurys – XX a. pradžia)*. Vilnius: LII leidykla, 2000.
86. ŠIRKAITĖ, Jolanta. Vilniaus piešimo mokykla ir jos mokiniai. *Kultūros istorijos tyrinėjimai*, 1997, t. 3, p. 182, 186.
87. ŽEIMANTAS, Levas. *Sankt Peterburgo–Varšuvos (nuo 1907 m. Šiaurės vakarų) geležinkelis 1858–1915*. Vilnius: Gelspa, 2003, p. 166.
88. КУЗЬМИН, Николай. *Нижнее и среднее специальное образование в дореволюционной России*. Челябинск, 1971, с. 52–65.

Vocational Training in Lithuania at the Beginning of Twentieth Century: between societal needs and human possibilities

Olga Mastianica

Lithuanian Institute of History, Department of the XIX th Century, Kražių St. 5, Vilnius, Lithuania,
e-mail: mastianica@gmail.com

Summary

At the beginning of Twentieth Century in the field of vocational training we can notice new tendencies. Firstly, vocational training is assessed as one of the most important tools to take root in a emerging modern society and to gain a solid social status. After 1905 wide spectrum of societal organizations – from municipal institutions to charitable societies began to care of the new possibilities of vocational training. Secondly, vocational training had lost its significance as a mark of the one exceptional social group, because the institutions of vocational training connected

the representatives from different social groups. After 1905 teaching programs in vocational schools more and more oriented to the needs of different social groups, and the social groups themselves began to use the new possibilities. At the beginning of Twentieth Century specialized periodicals became a tool of professional orientation for the young people. These periodicals regularly published information about possibilities to gain of professional qualifications, which were not accessible for the young people in Lithuania.

Įteikta / Received 2015-10-22
Priimta / Accepted 2016-09-19